

Aandacht integriteit wethouders neemt toe

Beeldvorming integriteit domineert (sociale) media

Samenvatting

Integriteit is, onder invloed van recente integriteitskwesties, een zeer actueel onderwerp geworden in bestuurlijk Nederland. Bij 88% van de wethouders is het onderwerp integriteit de afgelopen tijd expliciet aan de orde geweest in het College. Tegelijkertijd geeft driekwart van de wethouders aan dat integriteitsincidenten in zijn of haar omgeving zelden voorkomen. Van de wethouders geeft 71% aan dat in de (sociale) media de beeldvorming overheerst ten opzichte van de feiten. Het belang van beeldvorming neemt derhalve toe.

Resultaten onderzoek:

Wethouders en Integriteit: Aandacht integriteit wethouders neemt toe

Beeldvorming integriteit domineert (sociale) media

“Integriteit vaakst reden vertrek wethouders”, “Negen wethouders stapten in 2014 op om gebrek integriteit”, “Meer aandacht voor integriteit sinds kwestie Van Rey”, “Integriteit valfactor nr. 1” en “33% van de wethouders ten val gekomen vanwege niet-integer optreden”.

Zomaar een aantal koppen die onlangs in de landelijke media prijkten. Heerlijke oneliners die in één oogopslag - liefst in chocoladeletterformaat - duidelijk maken hoe het is gesteld met de lokale democratie; Wethouders zijn niet integer! Vaak wordt het vermeende niet-integer gedrag ook nog eens gelardeerd met grootgraaijerij, vriendjespolitiek of ander onbetamelijk gedrag.

Wat gemakshalve weleens vergeten wordt is dat wethouders steeds vaker onder een vergrootglas zitten. Uit allerlei hoeken wordt hun handel en wandel in de gaten gehouden. De oppositie in de raad, de eigen fractie (want wee je gebeente als je afwijkt van de plannen), de coalitie (idem), je politieke partij (en weer idem), het ambtelijk apparaat (moeten wij doen wat hij zegt?), je collega collegeleden (blijf je binnen boord?), de (lokale) media (is hij zuiver op de graat?) en dan natuurlijk ook nog de inwoners (doet hij wat ik wil?), want daar doe je het voor! Dit is een gegeven waar je als wethouder op voorbereid kunt zijn. En kan heel goed werken, want het houdt je scherp. Maar aangezien elk van die spelers eigen belangen hebben om jou als wethouder al dan niet in het zadel te houden wordt er nogal wat aan je getrokken. De onderlinge belangen kunnen namelijk van elkaar afwijken. En zo kun je als wethouder, als je niet stevig in de schoenen staat, al snel een speelbal worden tussen al deze krachten...

Hoe ervaren wethouders dit? Wat zien zij als hun rol en welke mogelijkheden zijn er om boven alle twijfel verheven te zijn, of jezelf te wapenen tegen integriteitsgevoelige kwesties? De Wethoudersvereniging heeft hierop haar achterban geraadpleegd, daarop komt het onderstaande beeld naar voren.

Tijdens het debat op 12 maart wordt hier verder op doorgesproken met en door wethouders, om op die manier een vollediger beeld te verkrijgen van de ervaringen en handelingsmogelijkheden van wethouders als het gaat om de positieve beïnvloeding van integriteit.

Integriteit volop onderwerp van gesprek in Colleges

Bij 88% van de wethouders is het onderwerp integriteit de afgelopen tijd expliciet aan de orde geweest. Het merendeel (72%) van de wethouders geeft aan bekend te zijn met de wet- en regelgeving omtrent integriteit. Denk hierbij aan de handreiking integriteit van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de Integriteitswijzer van het Bureau Integriteitsbevordering Openbare Sector. De wethouders zijn er verdeeld over of er een normenkader c.q. beroepsnorm moet komen omtrent integriteit (49% eens, 51% oneens).

“Dit vind ik nou echt een voorbeeld van de risico-regelreflex. De afgelopen jaren is integriteit nadrukkelijk in de aandacht gekomen en er zijn allerlei voorzieningen getroffen. Desondanks zijn er nog steeds incidenten, helaas. En dan zouden er nog strengere regels moeten komen, en nog meer screening? Kennelijk werkt het bij een klein percentage toch niet. Volgens mij moet je regelmatig het gesprek erover aangaan, in de raad en in het college. Dat is het beste middel. En incidenten zullen er blijven.”

Een kleine 60% van de wethouders is van mening dat het screenen of het maken van een risicoanalyse van (nieuwe) wethouders verplicht zou moeten worden. Daarnaast ziet een kleine driekwart van de wethouders geen reden om strengere aanvullende regels te treffen omtrent het gebruik van sociale media.

“Normen e.d. zijn stoplappen als je de essentie, nl het bespreekbaar maken, niet regelt.”

Op de vraag of de geënquêteerde wethouders voorafgaand aan hun benoeming zijn gescreend, is als volgt geantwoord:

Nee	33%
Ja, door de raad	25%
Ja, door de partij	11%
Ja, door een bureau	30%
Overig	16%

Hierin valt op dat een derde van de wethouders heeft ondergaan. Maar ook valt op dat een deel van de wethouders meerdere screenings heeft ondergaan.

Deze screenings hebben voor sommige wethouders directe consequenties gehad. Denk hierbij aan het neerleggen van nevenfuncties, verkoop van aandelen, wisseling van portefeuilles, het monitoren/volgen van risico's, of de publicatie van belangen. Dit vormde overigens in geen van de gevallen een beletsel om alsnog wethouder te worden. Omdat dit een onderzoek onder wethouders betreft, is niet onderzocht in hoeveel van de gevallen wethouderskandidaten door screening niet in het ambt zijn getreden.

“Overdrijven is een woord! Hou het simpel, sommige dingen kunnen best samen.”

Bewustwording en beeldvorming

Terwijl driekwart (75%) van de wethouders aangeeft dat integriteitsincidenten in zijn of haar omgeving zelden voorkomen, domineert in (sociale) media vooral de beeldvorming, in plaats van de feiten. Door te zeggen dat het allemaal wel meevalt, of dat het vooral wordt opgeblazen door anderen, wordt de beeldvorming niet beter op! Wat kunnen wij dan wel doen? Er moet onderscheid gemaakt worden tussen intenties van wethouders, het feitelijke gedrag en de beeldvorming hierover. De Wethoudersvereniging is er van overtuigd dat de meeste wethouders goede intenties hebben bij de invulling van hun wethoudersambt. Dit blijkt ook uit de gesprekken met leden binnen onze vereniging. Daarbij is in toenemende mate aandacht voor het gedrag dat bij deze goede intenties hoort. Gedragscodes en morele gedachtewisselingen hierover, ook binnen politieke partijen zelf, stimuleren de noodzakelijke bewustwording op dit punt en leiden binnen veel gemeenten tot aanscherping van het beleid op dit terrein.

“Ik kan als wethouder daar heel pragmatisch op reageren, door te stellen dat het allemaal wel mee valt als je kijkt naar het aantal incidenten op de ruim 1450 wethouders die we in Nederland hebben. Maar dan reageer ik net zoals de NS iedere vertraging verdedigt: ‘ja maar, er rijden zoveel treinen in Nederland, dan valt deze vertraging best mee’.”

De Wethoudersvereniging maakt zich echter niettemin zorgen over de ontwikkeling van de beeldvorming ten aanzien van de integriteit van het lokaal bestuur. Daarbij spelen recente integriteitsschendingen uiteraard een duidelijke rol. Frauderende bestuurders schaden het aanzien van het politieke vak zeer ernstig en het moge duidelijk zijn dat dit gedrag nooit mag worden vergoelikt of genegeerd. In dergelijke gevallen is het in ons rechtstelsel aan het openbaar ministerie om de betreffende zaken te onderzoeken en zal in geval van vervolging de rechter uiteindelijk een eindoordeel hierover vellen.

Integriteit en het voorkomen van de schijn van belangenverstremgeling verdient meer structurele aandacht om het uit de taboesfeer te halen. Op de vraag wat daartoe moet gebeuren, is door wethouders als volgt gereageerd:

Niets	5%
Screening/risicoanalyse vooraf	49%
Screening/risicoanalyse tussentijds	15%
Openbaar maken screeningsresultaten	13%
Bewustwording van integer handelen vergroten (zelfassessments)	59%
Afspraken over de grenzen van integriteit (normenkader)	34%
Bespreekbaar maken van integriteit (periodiek agenderen)	73%
Overig	2%

Vooraf het bespreekbaar maken van integriteitskwesaties springen eruit als maatregel die genomen kan worden om bewustwording rond de kwetsbaarheid van het politieke ambt aangaande integriteit uit de taboesfeer te halen.

Maar ook de wens om via zelfassessments de bewustwording te vergroten is volgens wethouders een manier om hier aan bij te dragen. Screenings vormen een momentopname (vaak voor het aantreden). Doordat een kandidaat mogelijk niet eerder aan bepaalde situaties is blootgesteld, wordt het raadzaam gevonden om ook tussentijds bewust te blijven van integriteitsrisico's. Slechts 20% van de wethouders geeft aan hierbij behoefte te hebben aan een (onpartijdig) klankbord.

Wij moeten verder moeten durven gaan dan vaststellen dat het allemaal wel meevalt in het grote geheel en dat daar waar het misgaat het uiteindelijk aan de rechter is. Wethouders moeten zich helder en onomwonden uitspreken over kwesaties rondom integriteit. Het boetekleed aan durven trekken als collega's daadwerkelijk de mist in gaan. Kritiek durven leveren op elkaar. En bovenal elkaar scherp houden.

“Het bespreekbaar maken van risico op integriteitsschendingen binnen een college n.a.v. een lopend dossier moet geaccepteerd worden. In plaats van worden gezien als een persoonlijke aanval. Een integriteitsschending van één wethouder straalt af op het gehele college. En vervolgens op de beroepsgroep in zijn geheel.”

De ijzeren greep: politiek, media en commercie

Gelukkig valt het in de praktijk mee en zijn de meeste wethouders prima in staat zich staande te houden. Zo bekrachtigt ook minister Plasterk tijdens een interview met Jeroen Pauw op 2 maart 2015. *“Maar elke keer is het een kras op de politiek als het misgaat.”* Dit naar aanleiding van het aftreden van het van dubbel declareren verdachte Kamerlid, Mark Verheijen.

Integriteit is onderdeel geworden van het politiek bedrijf. Integriteit van politieke ambtsdragers is vaak inzet om diens presteren af te meten. Wij kunnen constateren dat steeds vaker integriteit gebruikt wordt als argument om een wethouder de laan uit te sturen.

Door diverse incidenten bestaat er twijfel aan de integriteit binnen de overheid. Elk incident is er één teveel, toch is die twijfel betreft niet terecht. Verreweg de meeste wethouders ambtenaren en bestuurders zijn integere mensen, die op integere wijze tot hun beslissingen komen. Beslissingen die ingrijpen in het leven van burgers. Beslissingen waartegen soms weerstand bestaat. Maar bovenal: beslissingen waarbij persoonlijk belang geen rol speelt.

Ondanks het feit dat wethouders een verhoogd risico lopen om te maken te krijgen met agressie en geweld¹, geeft bijna 90% van de wethouders aan dat dit risico niet leidt tot niet-integer gedrag. Bij 88% van de wethouders heeft het onderwerp integriteit heeft het afgelopen jaar op de agenda van het college gestaan. Een open bespreekcultuur speelt in het college een rol in de opvatting dat dit geen on-integer gedrag tot gevolg heeft. Op het moment dat pogingen tot agressie en geweld aan de orde zijn, wordt dit besproken in het college.

¹ Monitor Agressie en Geweld Openbaar Bestuur, Ministerie van BZK, 2014.

“Het gaat erom de eigen en gedeelde waarden duidelijk formuleren, daarna te handelen, en af te spreken hoe erop te reflecteren. Dilemma's moeten bespreekbaar zijn en dat vraagt om een enigszins veilige sfeer in het college. Dat is een kwestie van cultuur.”

Twee derde van de wethouders geeft vervolgens aan dat de wijze waarop integriteit (door de media) wordt belicht negatieve consequenties voor het gezag in het functioneren als wethouder. Dat integriteit een buitengewoon mediagevoelig onderwerp is, is de laatste tijd meer dan duidelijk geworden.

“Integriteit en media is een moeilijke combinatie.”

Veel wethouders (71%) zijn dan ook van mening dat, wanneer er sprake is van een integriteitsincident, het in de media vooral gaat om de beeldvorming rondom integriteit in plaats van over de feitelijkheden. Daarnaast (of daardoor) heeft integriteit tegenwoordig ook een commercieel karakter.

“Hoe hou je integriteit uit handen van commerciële bureaus, die gemeenten goud geld vragen voor de beoordeling van integriteit?”

Conclusie

Integriteit is, onder invloed van recente integriteitskwesties, een zeer actueel onderwerp geworden in bestuurlijk Nederland. Wethouders ontkennen niet dat er sprake is van een probleem, wel zijn zij van mening dat het probleem om verschillende redenen wordt uitvergroot. Deze redenen kunnen van politieke, media technische of commerciële aard zijn. Dit versterkt de negatieve beeldvorming, waar moeilijk tegenop te boksen is. Daar waar sprake is van een integriteitskwestie moet deze op de feiten worden beoordeeld. Verder moet vooral door openheid, het regelmatig bespreken van casuïstiek en op een pragmatische manier omgegaan worden met integriteit. Wethouders moeten zichzelf regelmatig de maat (laten) nemen, om het negatieve beeld te keren en uit de taboesfeer te geraken. In de afgelopen jaren heeft integriteit veel aandacht gekregen binnen de activiteiten die de Wethoudersvereniging organiseert. Het belang van dit onderwerp wordt daarmee volop onderschreven.

“Integriteit valt niet te vatten in regels, het is meer houding en gedrag.”